

Вісник музею «ДРОГОБИЧЧИНА»

Записки, присвячені
дослідженням природи,
історії та культури
Дрогобиччини

2021

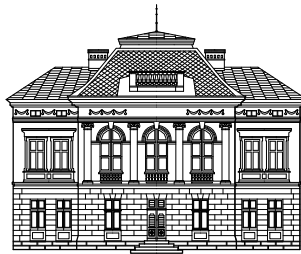
Число 2

Міністерство культури України
Музей «Дрогобиччина»

ВІСНИК МУЗЕЮ «ДРОГОБИЧЧИНА»

Записки, присвячені дослідженням природи, історії
та культури Дрогобиччини

Заснований у 2018 році

Число 2

Дрогобич ♦ 2021

Рік II–IV

УДК 069:002

Головний редактор:

Алла Гладун, директорка музею «Дрогобиччина»

Редакційна колегія:

Зоряна Кордуба, Володимир Пограничний (упорядник),

Ірина Сенюра, Леся Косаняк

Друкується за постановою Вченої ради

Музею «Дрогобиччина»,

протокол № 12 від 14 грудня 2021 року

Вісник музею «Дрогобиччина» : Записки, присвячені дослідженням природи, історії та культури Дрогобиччини. – Число 2. – Дрогобич, 2021. – 476 с. : іл.

Том містить результати досліджень працівників Музею «Дрогобиччина», а також науковців та краєзнавців Дрогобиччини у різних галузях краєзнавства Дрогобиччини протягом 2018–2020 років. У науковий обіг вводяться матеріали музейної фондової збірки Музею. Окремий розділ становить хроніка поточних подій Музею «Дрогобиччина».

Видання для всіх зацікавлених старожитністю та сучасністю України, а також музейною справою в Україні.

УДК 069:002

© Автори, 2021
© Музей «Дрогобиччина», 2021
© Видавництво «Коло»,
оформлення, 2021

Присвячується

*100-річчю Західно-Української Народної
Республіки*

та

*30-ї річниці початку відродження
державної незалежності України*

Зміст

<i>Від головного редактора</i>	9
РОЗДІЛ І. ДОСЛІДЖЕННЯ	11
<i>Олег Баган. Як починалося галицьке національне відродження?</i>	13
<i>Тарас Гринчишин. Земноводні та плазуни Дрогобиччини</i>	26
<i>Надія Кікта. Творчість Модеста Сосенка — яскрава сторінка у розвитку галицько-українського мистецтва (частина тексту екскурсії по місту Дрогобичу, веденої в 1995–2011 роках)</i>	46
<i>Зоряна Кордуба. Дрогобич періоду Західно-Української Народної Республіки через призму музейних пам'яток</i>	58
<i>Леся Косаняк. Ікона Яна Квятковського «Святий Онуфрій» 1746 року в колекції музею «Дрогобиччина»</i>	85
<i>Леся Косаняк, Оксана Стап'як. Запрестольний вітгар отця Василя Глібкевича «Христос — Виноградна Лоза» 1753 року</i>	89
<i>Юлія Лаврись. Ікона «Христос — Добрий Пастир» із предельного ряду іконостасу каплиці Введення Пресвятої Богородиці церкви Св. Юра у Дрогобичі</i>	100
<i>Богдан Лазорак. Із чужим гаслом «PRO PATRIA» 1916 року чи «З Франкового духа печаттю...»? : Аргументи про те, як на Йордан 1919 року освячувалася українізація Дрогобича і прощалися з імперією Габсбургів</i>	108
<i>Леся Летнянчин. Трагування сюжету «Древо Єсея» у стінописі церкви Св. Юра у Дрогобичі</i>	151

<i>Володимир Пограничний.</i> Дзвін-сигнатурка 1773 року — донаторський дар о. Григорія Губицького для дрогобицької церкви Воздвиження Чесного Хреста — в контексті розвитку обряду церковного дзвоніння та архітектоніки українського дерев'яного храму	158
I. Генеза архітектонічної злуки дзвіниці з будинком церкви у Бойківщині.....	159
II. Декотрі особливості розвитку обряду церковного дзвоніння під час літургії	175
<i>Володимир Пограничний, Оксана Соловка.</i> Становлення і розвиток пам'яткоохоронної справи у Дрогобичі.....	186
<i>Олесь Пограничний.</i> Про початки Студентського Братства у Дрогобичі (1988–1991 роки).....	257
<i>Марія Русин.</i> Римські монети у колекції фондів музею «Дрогобиччина»	280
<i>Ірина Сенюра.</i> З історії «Української Захоронки» у Дрогобичі (досліджуючи касові книги товариства)	295
<i>Григорій Сивохоп.</i> Слюсарна справа у дорадянському Дрогобичі	313
<i>Олег Стецюк.</i> «Вілла Б'янки»: (не)відомі штрихи до історії споруди	327
<i>Леонід Тимошенко, Марта Тимошенко.</i> Стародрукований панегірик дрогобичанина Захарії Пекажевича, присвячений Миколаю Даниловичу (1614 р.).....	340
<i>Леонід Тимошенко.</i> Поминальна ікона дрогобицьких міщан із церкви Воздвиження Чесного Хреста (1754 р.).....	351
РОЗДІЛ II. МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ.....	361
<i>Ірина Сенюра.</i> Реформи Габсбургів у Галичині (на прикладі архівних матеріалів зі збірки музею «Дрогобиччина»).....	363
<i>Оксана Соловка.</i> Із фондової групи «Архів» Музею «Дрогобиччина»	376
<i>Володимир Пограничний.</i> Державні структури ЗУНР у Дрогобичі: листопад 1918 – травень 1919 року (за матеріалами виставки «ЗУНР: Дрогобиччина на тлі епохи», присвяченої 100-річчю Західно-Української Народної Республіки)	404
РОЗДІЛ III. ЛІТОПИС МУЗЕЮ.....	411
<i>Алла Гладун.</i> Музей «Дрогобиччина» у 2018 році.....	413
<i>Алла Гладун.</i> Музей «Дрогобиччина» у 2019 році.....	417
<i>Алла Гладун.</i> Музей «Дрогобиччина» у 2020 році.....	421

ХРОНІКА ПОДІЙ	427
<i>Любов Васильків.</i> «СИМЕТРИЯ» Дзвенислави Загайської	427
<i>Алла Гладун.</i> Шевченкіана в музеї «Дрогобиччина»	428
<i>Алла Гладун.</i> Лекція «Творчість Мауріція Готліба у контексті єврейської культури Галичини XIX ст.»	429
<i>Алла Гладун.</i> Презентація журналу «Наша спадщина» з матеріалами про пам'ятки і пам'яткоохоронну роботу в Дрогобичі та на Дрогобиччині.....	430
<i>Любов Васильків.</i> Святкова Академія і виставка «Вишиване диво» з нагоди 85-річчя від дня народження світлої пам'яті Мирослави Кот	431
<i>Алла Гладун.</i> «Нова реальність» від Мар'яна Олексяка	432
<i>Надія Кікта.</i> Музейна «Франкіана»	433
<i>Алла Гладун.</i> Виставка Василя Пилип'юка «Україно, ти для мене диво!»	435
<i>Надія Кікта.</i> Триумф дрогобицького майстра графіки.....	436
<i>Алла Гладун.</i> Виставка «Розстріляне мистецтво» з фондів Львівської національної галереї мистецтв ім. Бориса Возницького	437
<i>Надія Васильків.</i> Осінні інтерактивні екскурсії у відділі природи.....	439
<i>Марія Головкевич.</i> «Сурми звитяги»	439
<i>Алла Гладун.</i> Святий Миколай у музеї «Дрогобиччина»	440
<i>Оксана Соловка.</i> Урочисті заходи до 100-річчя Західноукраїнської Народної Республіки.....	440
<i>Тетяна Думан, Марія Головкевич.</i> 5-та річниця трагічних подій на Майдані Незалежності в Києві під час Революції Гідності	444
<i>Алла Гладун.</i> «Незламні» — виставковий проект Антона Наумлюка на підтримку кримських політ'язнів	448
<i>Алла Гладун.</i> Стінопис Бруно Шульца з Дрогобича	449
<i>Алла Гладун.</i> Наукове товариство ім. Шевченка в музеї «Дрогобиччина»	451
<i>Леся Летнянчин.</i> Презентація книги «Церква Св. Юра в Дрогобичі: Архітектура. Малярство. Реставрація»	452
<i>Оксана Соловка.</i> Презентація «Вісника музею “Дрогобиччина”» та виставка «Нове життя музейних раритетів» — у рамках відзначення професійного свята, Міжнародного дня музеїв.....	453
<i>Алла Гладун.</i> Реставрація іконостасу церкви Св. Юра	456
<i>Марія Головкевич.</i> «З вірою і правдою в Україну»: Анна Рудник — до 77-ої річниці УПА	458

<i>Алла Гладун.</i> Архиерейська Служба Божа з нагоди професійного свята працівників культури	460
<i>Тетяна Думан.</i> «INTRO» Андрія Копчака	460
<i>Зоряна Кордуба.</i> Наукова конференція «Український визвольний рух I-ї пол. XX ст.: краєзнавчі контексти» та виставка «Український визвольний рух на Дрогобиччині міжвоєнної доби: ідеї, люди, події»	462
<i>Алла Гладун.</i> Музей «Дрогобиччина» став площадкою для знімання кінофільмів ..	465
<i>Оксана Соловка.</i> Артефакти родини Максимовичів у Музеї «Дрогобиччина»	466
<i>Леся Летнянчин.</i> Церква Святого Юра — переможниця престижного Міжнародного конкурсу «Кришталева Цегла»	467
<i>Марія Русин.</i> Поповнення фондів музею «Дрогобиччина» новими археологічними знахідками дрогобицьких та львівських істориків	468
<i>Леся Косаняк.</i> Музичні імпрези у Галереї сакрального мистецтва музею «Дрогобиччина»	469
<i>Алла Гладун.</i> Мистецько-документальна виставка «Молитва до митрополита. Софія»	472
<i>Леся Хомич.</i> «Книга ідолопоклоніння» Бруно Шульца у мистецькій інтерпретації Микити Кадана «Скалічений міф»	473

РОЗДІЛ І

ДОСЛІДЖЕННЯ

Зоряна КОРДУБА
завідувачка історичного відділу
музею «Дрогобиччина»

Дрогобич періоду Західно-Української Народної Республіки через призму музейних пам'яток

Проголосивши в листопаді 1918 року на руїнах Австро-Угорщини Західно-Українську Народну Республіку, галицькі українці зустрілися з нелегким завданням побудови власної держави і зуміли за короткий час витворити на диво функціональну, взірцеву систему, яка може служити хрестоматійним прикладом для майбутніх поколінь.

Відзначення 100-річчя утворення ЗУНР призвело до широкого зацікавлення цим періодом. Здобуття Україною Незалежності спричинило відкриття доступу до раніше засекречених архівних фондів, періодичної преси, мемуарної літератури. Дивом уціліли також матеріали, донедавна маловідомі для широкого загалу, в історичних та краєзнавчих музеях. Через призму тогочасних документів, світлин та інших пам'яток можна збагнути феномен ЗУНР та її роль і місце в житті українського народу та історії національного державотворення.

У Дрогобичі з нагоди 100-річчя проголошення Західно-Української Народної Республіки на фасаді відділу історії музею «Дрогобиччина» було встановлено меморіальну таблицю, адже саме тут у цей період діяла повітова Українська Національна Рада (*ил. 3а, б*). А у стінах цієї історичної будівлі 4 листопада 2018 року було розгорнуто виставку «ЗУНР: Дрогобич на тлі епохи», де вперше було представлено унікальні експонати із фондової збірки музею. Саме завдяки автентичним пам'яткам, документам та спогадам

безпосередніх учасників подій можна відчутти сам дух епохи, багатогранність її розвитку. Вони дають можливість відчутти зв'язок із минулим і зрозуміти, як розгорталися події і хто ж відігравав найактивнішу роль у здобутті галичанами своєї незалежності.

Детальніше пізнати тогочасні реалії у Дрогобичі та повіті можна також із преси. До речі, саме в «Раді повітовій, у партері» деякий час знаходилась редакція офіційного органу

повітової управи — газети «Дрогобицький листок», яка інформувала про діяльність органів державної влади ЗУНР і УНР, про перебіг дій на фронтах, сприяла популяризації ідеї української державності (рис. 1).

Слід відзначити, що із Дрогобицьчиною пов'язано ряд видатних діячів ЗУНР. Одним із авторів Тимчасового Основного Закону «Про державну самостійність українських земель колишньої Австро-Угорської імперії» став депутат Української Національної Ради о. Платонід Філяс, який був ігуменом Дрогобицького василіанського монастиря і похований на місцевому цвинтарі.

Рис. 1. Титульна сторінка газети «Дрогобицький листок», 7 січня 1919 р., Ч. 2 (10)

Дрогобицький адвокат Степан Витвицький працював Державним секретарем закордонних справ ЗУНР (згодом — Президент УНР в екзилі). Державний секретар внутрішніх справ Іван Макух народився в селі Дорожів Дрогобицького повіту і навчався у Дрогобицькій гімназії, а державний секретар публічних робіт та гірництва Маріян Козаневич працював гірничим інженером у Дрогобичі та Стебнику.

Про широку підтримку нової держави з боку усіх верств українського суспільства свідчило беззбройне встановлення її влади у більшості міст і містечок Галичини — Листопадовий чин був просто церемонією «*передавання ключів*»¹.

Як повідомлялося у першому номері газети «Дрогобицький листок»: «*В тім самім дні, коли “Українська Національна Рада” у Львові обняла владу в столиці галицької України, в тому самому часі, наша повітова УНР перейняла у свої руки владу в Дрогобичі при помочи нечисленних рядів Українських військ. <...>*

...в імені “Української Національної Ради” було перейнято військову владу, а потім почту, телеграф, староство, повітовий суд, податковий уряд, магістрат, австро-угорський банк, вокзал... і т. п.

Рівночасно новоіменований повітовий комісар др. М. Бодфур, щоб відразу запобігти всяким починам неладу, видав в імені УНР відозву до горожан міста Дрогобича і повіта, покликуючи всіх без різниці народности і віросповідання до спокою і пошанівку чужої власности і до виконування всіх розпорядків Української Національної Ради»².

У своїх спогадах один із провідних національних діячів Володимир Бірчак зазначав, що першим до Дрогобича прийшов 50-тисячний загін із села Добрівляни на чолі з учителем Стефаном Кужелем, до якого приєдналися поштовий урядовець із Борислава Іван Калитович та учитель Іван Ліщинський. Роззброївши міську жандармерію та загін австрійських імперських солдатів, який складався із самих мадярів, українці озброїлися. Хоча процес перебирання влади був мирним — австрійські представники здавалися добровільно, — до Львова пішли чутки про великі бої у Дрогобичі³.

Українці встановили свою владу в місті, було призначено тимчасових керівників окремих галузей адміністрації із числа найактивніших представників національно-патріотичних сил. Активну роль

¹ Мороз В. Україна у двадцятому столітті. Етап перший 1900–1929 рр. — Львів, 2005. — С. 428.

² Дрогобицький листок. — №. 1. — 1918. — 12 падолиста. — С. 2.

³ Баган О. Українська національна революція в Дрогобичі очима Володимира Бірчака (за матеріалами спогадів в «Літературно-науковому вістнику» і «Вістнику») // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — Спецвипуск III. — Дрогобич, 2017. — С. 175.

у державотворчому процесі відіграли послі Національної Ради — колишні члени парламенту у Відні Семен Вітик, родом із села Верхні Гаї Дрогобицького повіту, та галицького сейму Антін Горбачевський, який деякий час працював адвокатом у Дрогобичі...

12 листопада 1918 р. центральна влада ЗУНР із метою зміцнення виконавчої влади у стратегічно важливому Дрогобицькому повіті призначила комісаром одного із лідерів Української народно-демократичної партії А. Горбачевського. Повітовим державним комісарам належала вся повнота цивільної влади і управління в повітах, а їхнім основним правом і обов'язком було *«берегти інтереси української державності і протидіяти всяким спробам, скерованим проти неї»*.

Дорадчим органом при повітових комісарах були повітові національні ради, які вже в перші дні встановлення української влади, згідно з вказівкою УНРади, почали вибиратись місцевими організаціями і населенням повітів⁴. У день 3 листопада до Дрогобича приїхав С. Вітик, діяч Української соціал-демократичної партії, і того ж дня на нараді повітової Української національної ради його обрали головою. До її складу увійшли також В. Бірчак (заступник голови), Віктор Пацлавський (секретар), Іван Калинович (заступник секретаря) та *«всі управителі урядів Української держави»*. При ній також було створено військову, харчову, нафтову та фінансову комісії⁵.

Як згадував В. Бірчак: *«Перші засідання <...> були повні ентузіазму. “Свою маємо хату!” — се був той клич, який одушевляв людей. Між народом (селянством) і інтелігенцією були живі, щирі взаємини й довіря — витворені працею на довгі літа перед 1 падолиста 1918 р.»*⁶.

Слід згадати, що Дрогобицька УНРада розміщувалася у приміщенні колишньої повітової ради (бувша вул. Зелена, 40), а поруч будівлю колишнього староства займав Державний повітовий комісаріат (Зелена, 44) (іл. 3 а–в). Деяку інформацію про те, які саме

⁴ Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. — Львів, 2004. — С. 190.

⁵ Дрогобицький листок. — № 1. — 1918. — 12 падолиста. — С. 4.

⁶ Павлишин О. Організація цивільної влади ЗУНР у повітах Галичини (листопад–грудень 1918 року). — [Електронний ресурс. Режим доступу: <http://prima.lnu.edu.ua/Subdivisions/um/um2-3/Statti/7-PAVLYSHYN%20Oleh.htm>].

державні структури і де вони розміщувалися у той час, можна знайти на сторінках книги «Спис чинностей греко-католицького парохіяльного уряду в Дрогобичі», яка знаходиться у фондівій збірці музею⁷.

Військові справи, судочинство, справи залізниць, пошти і телеграфу були суворо централізовані і підлягали відповідним урядовим органам — повітовим та окружним комендантам. Комендантом міста Дрогобича став сотник Українських військ Андрій Укарма, який водночас був заступником голови військової комісії Володимира Бірчака.

Невдовзі появилася оповістка А. Укарми про введення «виймкового стану і доразних судів в м. Дрогобичі, заборона проведення всяких зборів, громаджень гуртків по місті», а також відозва зголошуватися до вступу в Українське військо (запис проводився в Повітовій команді «Боевої Управи» на вул. Міцкевича (нині вул. Т. Шевченка, 23)⁸.

Події перших днів становлення влади ЗУНР ілюструють документи із музейної збірки, видані Командою міста Дрогобича, завірені печаткою та підписом представника, зокрема: «Перепустка для Вп. Германа Кріблю в Дрогобичи, силою якої можна вище названому (ій) ходити по місту по 8 години вечером.

Перепустка важна аж до відкликання.

Дрогобиз, дня 8/11 1918»⁹.

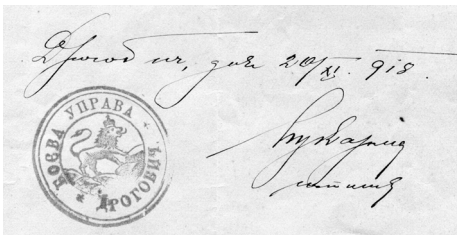

Рис. 2. Підпис і печатка коменданта А. Укарми

Цікаво, що навіть дозвіл на одруження особисто підписаний сотником Укармою та завірений печаткою Бойової управи із державним гербом ЗУНР: «Потвердження! Отсим позволяється Вп. п. Гриневи Ходачникови з Дрогобича на заключення подружа з п-ю. Осипа Пішканівна. Дрогобиз, дня 20/ХІ. 918» (рис. 2)¹⁰.

2 грудня 1918 року на шпальті газети «Дрогобицький листок», під редакцією Івана Калиновича, появилася публікація:

⁷ ДКМ А-7614.

⁸ Дрогобицький листок. — №. 1. — 1918. — 12 падолиста. — С. 2.

⁹ ДКМ А-2063, А-5009.

¹⁰ ДКМ А-5406.

«Зазив. Українська Національна Рада в Дрогобичі взиває усіх громадських комісарів, які досіль зістали установлені по громадах Дрогобицького повіта, щоби явилися в середу дня 4 грудня 1918 о годині 10 рано, разом з двома делегатами села (двома мужами довіря громад), на засідання і наради Ширшої Національної Ради в Дрогобичі, яке відбудеся в салі бувшої Ради повітової в Дрогобичі. Предметом нарад:

- I. Звіт Управи Української Національної Ради в Дрогобичи з дотеперішньої акції.
- II. Звіт військової Комісії і військової справи.
- III. Бюджет і фінанси.
- IV. Звіт харчової Комісії.
- V. Звіт нафтової Комісії і справи нафтового промислу.
- VI. Біжучі справи.

В нарадах візьмуть участь члени Української Національної Ради в Дрогобичи, начальники і управителі урядів української держави, делегати УНР до Львова, дрогобицького міщанства, громадські комісарі враз з мужами довіря громад, делегати робітників (по трьох зі салін, нафтового промислу, залізничників), три делегати українського учительства і три делегати священства, як також заступники українського війська.

Вп. Делегати мають виказатися повновластями і легітимаціями своїх громад або своїх організацій.

Дрогобиз, дня 30 падолиста 1918.

За секретаря: І. Калинович. За президію: Семен Вітик

Д-р Володимир Бирчак»¹¹.

На зборах були присутні 186 делегатів, які представляли 53 громади Дрогобицького повіту. Від уряду УНРади присутніх привітав д-р Степан Витвицький. Саме він наприкінці жовтня 1918 р. приїздив до Дрогобича у Народний Дім із таємною місією підготовки перебрання влади від австрійців у повіті. Тоді ж було обрано Українську Національну Раду: головою — суддю д-ра Миколу Бодруга, його заступником — проф. В. Бірчака, секретарем — д-ра В. Пацлавського, а поштового урядовця І. Калитовича — його заступником¹²...

¹¹ Дрогобицький листок. — №. 3–4. — 1918. — 2 грудня. — С. 8.

¹² Левицький Б. Спомин про перебрання влади в Дрогобичі // Дрогобиччина — земля Івана Франка. — Т. II. — Нью-Йорк — Париж — Сидней — Торонто, 1978. — С. 133–134.

Від того часу у цій будівлі регулярно відбувалися наради повітової УНРади і 2 березня 1919 р., під час виборів її нової Управи, головою знову одногolosно обрано Семена Вітика¹³.

Проте, як писав у своїх спогадах його заступник Володимир Бірчак: «Посол Вітик любив наради. День в день о 6 годині увечері зачиналися наради вужчої УНРади або ДНК [Державної нафтової комісії. — З. К.], які тривали все до 10 годин або й далі. Крім сього відбувалися наради часом рано і зараз по обіді. Часто радили над пустими речами, порядок дня робився сам...». Критично ставився Бірчак і до самої ідеї «ширшої УНРади», адже в «дрогобицькому парламенті» лише українська інтелігенція поводитися коректно, а не «...деякі селяни та міське й сільське шумовиння», називаючи ці зібрання «збіговиськом різного народу»¹⁴.

Значна частина керівництва ЗУНР були кваліфікованими правознавцями і слід зазначити, що Антін Горбачевський разом із Костем Левицьким очолювали постійну законодавчу Комісію УНРади¹⁵. Дрогобицький повітовий комісар дібрав фахових референтів, серед яких були правники: колишній австрійський комісар староства д-р Іван Юзич та д-р Роман Лаврівський¹⁶.

Рис. 3. Підпис і печатка повітового комісара Антіна Горбачевського на документі

У музеї збереглася низка документів зобов'язуючого характеру повітового комісара Антіна Горбачевського, і перше розпорядження стосується саме формування національної судової системи (рис. 3). Цікаво, що деякі накази і розпорядження через дефіцит якісного паперу були повторно надруковані на зворотній стороні інших бланків.

¹³ Дрогобицький листок. — Ч. 23. — 1919. — 9 марта. — С. 4.

¹⁴ Баган О. Українська національна революція в Дрогобичі очима Володимира Бірчака... — С. 178–179.

¹⁵ Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923)... — С. 181.

¹⁶ Левицький Б. Спомин про перебрання влади в Дрогобичі... — С. 134.

21 листопада 1918 р. було прийнято Закон «Про тимчасову організацію судів і судової влади», згідно з яким всі суди, що перебували в окрузі Вищого крайового суду (м. Львів), ставали судами ЗУНР, а за основу організації судової системи ЗУНР тимчасово була взята попередня, австрійська. У Дрогобичі повітовий суд, де «урядувало сім суддів українців і три жиди», очолював Юліан Дроздовський¹⁷.

7 грудня 1918 р. А. Горбачевський видає розпорядження «(ч. 328): *До всіх громад повіту дрогобицького і до управи міста Дрогобича.*

*Поручаєсь в реченці 8 днів предложити Повітовому Комісаріатови листу осіб надаюших ся на уряд судиїв присяглих»*¹⁸.

Інститут присяжних засідателів із 12 осіб, які виносили вердикт про винуватість або невинуватість підсудного у скоєнні злочину, існував ще за Австро-Угорщини. У часі ЗУНР, після ліквідації крайових судів, присяжні діяли лише при окружних судах. Однак на початку березня 1919 р., з огляду на воєнний стан, діяльність суду присяжних була тимчасово призупинена терміном на один рік¹⁹.

Поступово українська влада утвердилася і почала втілювати в життя політику ЗУНР. Попри зовнішню загрозу, місто швидко набуло нового вигляду: були встановлені україномовні вивіски та дороговкази, перейменовано вулиці та площі.

Про «початок нової ери в дрогобицькій гімназії» писала газета «Дрогобицький листок»: 1 лютого 1919 р. державну гімназію під керівництвом Андрія Аліськевича урочисто переведено на українську мову навчання. На святі, яке розпочалося богослуженнями в парохіяльній церкві та в синагозі, були присутні педагоги, молодь, а також представники усіх цивільних і військових властей на чолі з повітовим комісаром Антіном Горбачевським і отаманом Іваном Грабовенським. До молоді звернувся відомий проповідник о. Василь Кункевич: «...сьогодні перший раз урядово загомонить в дрогобицькій гімназії українське слово, бо сьогодні паде раз на все система польського виховання, яка для української молодіжи була убійча»²⁰.

¹⁷ Там само. — С. 134.

¹⁸ ДКМ А-10260.

¹⁹ Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923)... — С. 197.

²⁰ Дрогобицький листок. — Ч. 13. — 1919. — 6 лютого. — С. 3.

Досить згадати, що останній польський директор заявив президентові УНРади в Дрогобичі, що не розуміє української мови і краще буде розмовляти китайською і японською (!)²¹.

Попри велику зайнятість на урядовій службі, у гімназії продовжував викладати професор В. Бірчак: *«Я вчив в гімназії і мав годин науки більше, як мав мати, був секретарем гімназії, вів касу й був настоятелем бурси Св. Івана Хрестителя»*²².

Наприкінці листопада – на початку грудня 1918 р. у Галичині на основі закону про доповнення УНРади відпоручниками міст і повітів були проведені додаткові вибори. У Дрогобичі їх провів повітовий комісар А. Горбачевський: від міста було вибрано інженера М. Козаневича, від Борислава і Тустанович — Гриця Терлецького, від дрогобицького повіту — адвоката д-ра Гриця Кузіва²³.

Доповнена новообраними депутатами УНРада зібралася на початку січня 1919 р. у Станіславові — столичний Львів уже був окупований поляками. За законом від 4 січня було створено постійний керівний орган — Виділ УНРади, до якого увійшли, зокрема, С. Вітик (УСДП) та А. Горбачевський (УНДП).

Дня 3 січня 1919 р. Українська Національна Рада затвердила «Передвступний договір» від 1 грудня і проголосила з'єднання з УНР *«в одну, одноцільну, суверенну Народну Республіку»*. Державному Секретаріату доручено *«негайно розпочати переговори з Київським Правительством для сфіналізування договору про злуку»*. За Виділ УНРади цей документ підписали Антін Горбачевський та Євген Петрушевич²⁴.

До речі, приміщення для уряду ЗУНР, де був підписаний цей договір, надав станіславівський єпископ Григорій Хомишин, віриліст УНРади. Ієрарх звернувся до мирян і духовенства Галицької митрополії з Пастирським листом, в якому доручив усім священникам згадувати в літургіях президента ЗУНР Є. Петрушевича, український уряд і військо²⁵.

²¹ Дрогобицький листок. — Ч. 11. — 1919. — 31 січня. — С. 1.

²² Баган О. Українська національна революція в Дрогобичі очима Володимира Бірчака... — С. 178.

²³ Дрогобицький листок. — №. 3–4. — 1918. — 2 грудня. — С. 7.

²⁴ Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. — Львів, 1995. — С. 127.

²⁵ Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. — Івано-Франківськ, 2006. — С. 42–43.

У музейній колекції зберігається фотопоштівка, на якій ще 3 березня 1918 р. у Станіславові владика Григорій Хомишин виголошує патріотичну промову після святкового богослужіння з нагоди підписання Берестейського мирного договору. Символічно, що на одному із плакатів, які тримають в руках учасники віча, є гасло: «Під України єднаймоє прапор» (рис. 4)²⁶.

Рис. 4. Святкове богослужіння на площі Франца (нині — Шептицького) з нагоди підписання Берестейського мирного договору і проголошення незалежності УНР. Станіславів, 3 березня 1918 р.

Того ж дня у Дрогобичі на площі Ринок також відбулося «величаве, стотисячне віче, на якому промовляли адв. д-р А. Горбачевський, д-р Ст. Витвицький, посол Вітик і староста Гужковський. Після цього віча відбувся маніфестаційний похід чвірками, в пишних народних строях, місцевість за місцевістю, з прапорами, оркестрами та численними кінними бандеріями, при чому несено написи сіл і таблиці з відповідними кличами не габсбурзько-льоаяльного, а самостійницького-демократичного змісту»²⁷. Натомість «У поляків <...> підписання

²⁶ ДКМ Ф-3748.

²⁷ Пацлавський В. Дрогобич перед листопадовим чином // Дрогобиччина — земля Івана Франка. — Т. II. — Нью-Йорк — Париж — Сідней — Торонто, 1978. — С. 18.

берестейського миру спричинило протести, протестаційні страйки, а їх преса появилась з чорними обвідками та великими написами “чварти розб’юр Польські”»²⁸.

Тож не дивно, що рішення про Злуку було радо сприйняте широкою українською громадськістю. Майже в кожному повітовому містечку, де діяла влада ЗУНР, у січні 1919 р. відбулися святкові віча. 20 січня у Дрогобичі на площі Ринок зібралися понад 15 тисяч людей. *«Нині впали всі окови і кордони <...> Встала Україна від Мукачева до Прип’яті, від Сяну по Кавказ, одна, велика вільна народня, без холопа і пана»*, наголосив делегат УНРади д-р Рудольф Скибінський, відкриваючи всенародне повітове віче²⁹.

Слід згадати, що наприкінці грудня 1918 р. на багатолюдних мітингах та зборах навіть звучала критика на адресу керівництва ЗУНР за зволікання з реалізацією Злуки і, зокрема, в ухваленій «Резолюції з III зїзду відпоручників сіл і міст Дрогобича з дня 29 грудня 1918 р.» було висказано *«негодованне і обурення»* Державному Секретаріатові *«за його двомісячну неясну і крутийську політику в справі прилучення Галичини з Україною»* і містилася вимога до Української Національної Ради *«зібрану дня 2. і 3. січня проголосити безпроволочно і торжественно довершений факт злуки всіх українських територій в одну Україну»*³⁰.

22 січня 1919 р. у Києві на Софіївському майдані було урочисто проголошено Ухвалу УНРади та Універсал Директорії про Соборність, а наступного дня Всеукраїнський трудовий конгрес ратифікував Акти соборності. До речі, головою президії було обрано Семена Вітика...

Постать С. Вітика можна визначити як яскраву, але й суперечливу та складну в тогочасному українському політикумі. В історію періоду ЗУНР С. Вітик увійшов, насамперед, як очільник Державного нафтового комісаріату, створеного на основі нафтової комісії у складі Дрогобицької повітової УНРади. Зважаючи на стратегічне значення Дрогобицько-Бориславського нафтового басейну, комісаріат

²⁸ Німців М. Образки з Дрогобича // Дрогобиччина — земля Івана Франка. — Т. 1. — Нью Йорк — Париж — Сідней — Торонто, 1973. — С. 745.

²⁹ Дрогобицький листок. — Ч. 8. — 1919. — 2 січня. — С. 2.

³⁰ Дрогобицький листок. — Ч. 1. — 1919. — 1 січня. — С. 3.

встановив суворий контроль над виробництвом і відпуском нафти. Секретарем комісаріату був В. Бірчак, «який побіг посла Вітика відограв у після листопадовій господарці чи не найбільшу роллю»³¹ і детально описав його діяльність у своїх спогадах.

19 листопада 1918 р. уряд видав «Тимчасовий розпорядок по забороні вивозу нафти і нафтопродуктів», відповідно до якого введено обмеження на експорт нафти, бензину, парафіну, озокериту, машинного масла тощо. Нафтовому комісаріату належало право видавати дозволи на закупівлю за державними цінами дуже дефіцитних у роки I Світової війни нафтопродуктів і свічок.

Документ із фондової збірки — завірений печаткою бланк із державним гербом ЗУНР та підписом Президента Державного Нафтового Комісаріату — якнайкраще ілюструє дозвоільну діяльність цієї установи:

«Державний Нафтовий Комісарят в Дрогобичи. (ч: 1675/19). Легітимація.

Зі сторони Державного Нафтового Комісаряту в Дрогобичи дозволяється Вп. Хв. Громади Вацевичи через Николая Іванусіва на свободний від заняття вивіз 2 (двох) бочок нафти до Вацевиз й Дрогобиз. Дрогобиз, дня 24/II 919.

Отся посвідка важна на одноразовий перевіз» (рис. 5)³².

Проте, внаслідок спекуляцій дозволами, ціна нафти зростала в десятки разів, численні вагони із сировиною не доїжджали до місця призначення. С. Вітик був звинувачений у зловживаннях при реалізації нафтопродуктів, однак він заперечував свою причетність до нафтових афер і всі спекуляції приписував окремим повітовим комісарам.

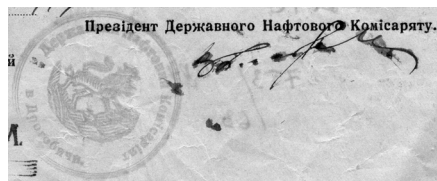

Рис. 5. Печатка і підпис президента Державного нафтового комісаріату в Дрогобичі

Лонгин Цегельський, державний секретар внутрішніх справ, писав: «Наша влада була безсила проти С. Вітика і його озброєних соціалістів у нафтовому районі, які формально призначили його

³¹ Пацлавський В. Дрогобич перед листопадним чином... — С. 17.

³² ДКМ А-10265.

комісаром нафтового промислу». Самовільна політика щодо «конфіскації нафтових копалень, які були в руках бельгійського та французького капіталу, відіграла свою негативну роль в політиці західних держав, особливо Франції, проти державності ЗУНР»³³.

Як зазначав В. Бірчак: «Посол Вітик хотів не допустити до торгівлі нафтовими продуктами великий капітал і спекуляцію, хотів обнизати ціну товарів для бідного населення, передаючи торгівлю в руки спілок. А в дійсності торгівля однаково залишалась в руках капіталістів. В книгах ДНК стояло всюди, чорним на білім, що товар побирають різно-прерізні українські спілки і товариства. В дійсності всі установи були тільки першим зеном довгого спекуляційного грабіжницького ланця <...> спекуляція розцвіла пишним цвітом, хог якраз реформи мали її знищити; ціну тої спекуляції платив дрібний консумент [споживач. — З. К.], яким в більшій частині був наш український селянин»³⁴.

Серйозною проблемою у середовищі цивільного керівництва ЗУНР стало хабарництво, яке, зокрема, описував галицький міністр Іван Макух. Проте, звичайно, були і порядні службовці. Публічну «екзекуцію» хабара влаштував один із працівників нафтового комісаріату Іван Блажкевич: коли один із заміських купців пред'явив писемне прохання на видачу світильної нафти, в якому знайшлися ще й 3 банкноти по 1000 гривень, д-р Блажкевич попросив у нього сірників і на очах у всіх присутніх спалив гроші. А прохання повернув із приміткою, що «полагоджено відмовно»³⁵.

1 березня 1919 р. до Дрогобича і Борислава прибув представник Антанти: під час відвідин Державного повітового комісаріату його прийняв А. Горбачевський, а у Державному нафтовому комісаріаті із секретарем І. Калиновичем і В. Бірчаком обговорювалися нафтові справи³⁶.

³³ Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923)... — С. 172.

³⁴ Баган О. Українська національна революція в Дрогобичі очима Володимира Бірчака... — С. 177.

³⁵ Нижанковський З. Суд і адвокати Дрогобича // Дрогобиччина — земля Івана Франка. — Т. 1. — Нью Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1973. — С. 579.

³⁶ Дрогобицький листок. — Ч. 22. — 1919. — 4 марта. — С. 3.

Місцева преса з великим захопленням описувала укладення торговельного договору наприкінці березня у Празі на суму 55 млн. корон: «Взамін за нафтопродукти — вугіль, скло, знаряддя рільничі, мануфактура. Головна заслуга С. Вітика (голови комісії), торговельних експертів інж. Левицького, д-ра Бодруга та інж. Дутки. Вітик як президент нафтового комісаріату в Дрогобичі всіма силами старається піднести наш нафтовий промисел <...>, зроби-

ти його головним жерелом нашої Української Республіки»³⁷.

У музейній збірці є унікальна мапа України, надрукована відомим віденським картографічним видавництвом Г. Фрейтага і Берндта (*іл. 3г, рис. 6*)³⁸. На цій карті, створеній ще до проголошення ЗУНР, позначені нові державні та ще не означені границі. Вона цікава тим, що на території Галичини, зокрема, вказано «копальні солі і джерела нафти». Вірогідно, цю карту укладав вчений-географ, картограф та історик Степан Рудницький, який у своїй праці «Нафта Східної Галичини», виданій у Відні в 1922 р., писав: «Нафтові терени української Галичини такі великі й дають право на такі великі надії, що українська Галичина, ставши самостійною державою, матиме в них дуже тривку і певну основу своїх державних фінансів»³⁹.

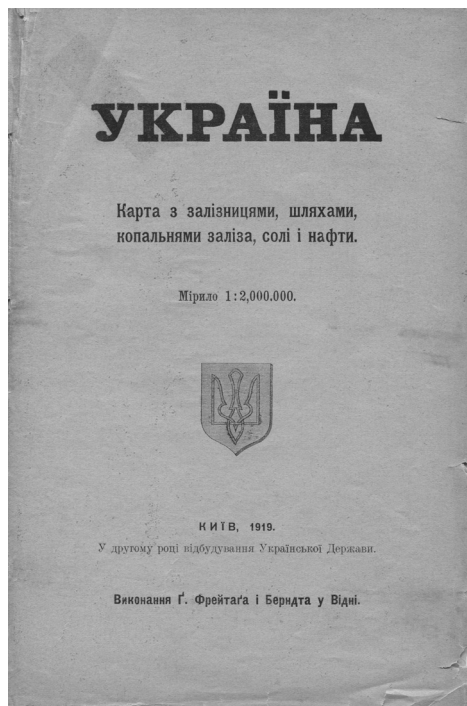

Рис. 6. Титульна сторінка конверту мапи «Україна: Карта з залізницями, шляхами, копальнями заліза, солі і нафти. — Київ, 1919: У другому році відбудування Української Держави; Виконання Г. Фрейтага і Берндта у Відні»

³⁷ Дрогобицький листок. — Ч. 34–35. — 1919. — 20 цвітня. — С. 7.

³⁸ ДКМ А-5800.

³⁹ Павлишин О. Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис. — Львів, 2013. — С. 283.

Налагодження фінансової системи для забезпечення першочергових соціальних потреб громадян і армії було головною проблемою молодій республіки. Доходи від податків до скарбниці ЗУНР були незначними через руйнації, яких зазнала Східна Галичина в роки I Світової війни, та зубожіння населення. Основних джерел державних прибутків було два — нафта та грошова допомога з УНР. Як зазначив Державний секретар фінансів, торгівлі та промисловості Сидір Голубович на засіданні УНРади 2 січня 1919 р., саме доходи від продажу нафти покривали витрати держбюджету⁴⁰.

ЗУНР не мала власних емісій грошових знаків, тому в державі курсували австрійські корони. Проте галицький уряд, зважаючи на економічні чинники об'єднавчого процесу УНР та ЗУНР та брак достатньої кількості корон у державних касах, спочатку запровадив в обіг гривню як засіб платежу, а згодом — як обов'язкову грошову одиницю поряд із коронами. Законом від 4 квітня УНРада ухвалила рішення про впровадження в обіг валюти УНР⁴¹.

«Дрогобицький листок» із цього приводу опублікував оповістку Стаційної команди від 26 квітня: *«По думці закона Української Національної Ради з дня 4 цвітня 1919 всі уряди, інституції і приватні особи обов'язані приймати при вплатах і виплатах на рівні з коронами українські гроші: гривні і карбованці, а іменно:*

1 гривня = 1 корона

1 карбованець = 2 корони

Обнижуване вартости гривень і карбованців в якій небудь спосіб буде каране арештом до 2 літ і карою грошевою до 100.000 гривень.

Відмова прийняття гривень або карбованців буде карана арештом до 6 місяців і грошевою карою до 50.000 гривень»⁴².

У музейній збірці зберігаються зразки банкнот, які були в обігу в той час: австрійські корони та грошові знаки УНР — гривні, карбованці і дрібна «розмінна монета» — шаги (*іл. 3r*). Особливо цінна купюра номіналом 5 гривень, адже це єдині державні паперові

⁴⁰ Там само. — С. 17.

⁴¹ Там само. — С. 174.

⁴² Дрогобицький листок. — Ч. 38–39. — 1919. — 1 мая. — С. 8.

гроші, надруковані на території ЗОУНР⁴³, у Станіславові, пізньою весною 1919 року (рис. 7)⁴⁴.

Рис. 7. Грошова банкнота УНР номіналом 5 гривень (аверс і реверс)

Цікаво, що банкноти в народі отримали свої назви. Наприклад, шаги, які на реверсі мали надрук «Ходить нарівні з дзвінкою монетою», називали «метеликами», адже коли на базарах вітер видував шагові гроші з рук, то люди говорили: «Де там тобі ходять, коли літають неначе метелики» (Фото 11-12)⁴⁵.

У музеї збереглося також розпорядження А. Горбачевського від 9 березня 1919 р. «До всіх громадських зверхностей Дрогобицького повіту у справах фінансових» на підставі Державного Закону від 2 березня 1919 р. і Розпорядження Державного Секретаря фінансів ЗУНР від 23 лютого 1919 р. про заміну всіх штемпельних значків на гроші:

«Поручає ся оголосити способом в місци практикованим...

1) Від дня обов'язування сего розпорядку всякі стемплеві і безпосередні належитости оплачується готівкою.

2) Найдалше до дня 12 марта 1919 належить вимінати на гроші всі значки стемплеві в урядах податкових, по упливі сего дня тратять всі значки стемплеві безусловно свою вартість і не можна буде їх вимінати»⁴⁶.

⁴³ Починаючи з лютого 1919 р. керівництво Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) в офіційних документах почало використовувати назву «Західна Область Української Народної Республіки» (ЗОУНР).

⁴⁴ Гнатишак М. Державні гроші України 1917–1920 років. — Клівленд, Огайо, 1973. — С. 61.

⁴⁵ Там само. — С. 18.

⁴⁶ ДКМ А-10263.

Фінансові труднощі Дрогобича у своїх спогадах описав В. Бірчак: директор українського державного (колишнього австро-угорського) банку Черлунчакевич під різними формальними приводами відмовився виділити для нової української влади вкрай необхідні кошти. «М'ягкосердні» українці не дозволили Бірчаку заарештувати цього саботажника, який згодом передав прихований 1 мільйон готівки полякам⁴⁷. Натомість єврейська громада Борислава передала на українські державні потреби 3 млн. корон⁴⁸.

У цей складний для молодого республіки час війна ще більше погіршила матеріальне становище населення і особливо турбувала продуктова проблема. Уряд зайнявся проблемами села — для закупівлі насіння під посіви у знищених селах виділено 10 млн. гривень⁴⁹.

Обіжником секретарів внутрішніх справ Івана Макуха і земельних справ Михайла Мартинця повітовим комісаріатам від 19 січня 1919 року визначено порядок підготовки до весняних робіт. А. Горбачевський негайно видає обіжник «До всіх Громадських Зарядів»: *«Слідом телеграфічного розпорядку Секретаріату Земельних Справ взиваю всі громадські Заряди в повіті, щоби перевірили та безпроводно донесли Повітовому Комісаріату, якої скількості збіжа потрібно громаді на веснянні засіви...»*⁵⁰.

У музеї також зберігається розпорядження А. Горбачевського від 1 лютого 1919 р. до громадських комісаріатів: *«...Щоби уможливити належне переведенє обсівів весняних в повіті і забезпечити та приготувити потрібне до обсівів збіже, поручає ся під особистою відвічальністю комісара громадського туть 14 днів виповнені квестіонарі, які долучає ся і надмінє ся притім, що осібно належить вписати в квестіонар дати дотично ґрунтів і господарств селянських, а особно які дати дотично більшої посілості (Обшару двірського).*

В справі запотребованя збіжа на обсіві весняні належить кромі сево зладити поіменний виказ хліборобів і заподати кілько і якого збіжа не стає їм до обсіву і сума тих виказів має бути та сама, що

⁴⁷ Баган О. Українська національна революція в Дрогобичі очима Володимира Бірчака... — С. 175.

⁴⁸ Павлишин О. Євген Петрушевич (1863–1940)... — С. 73.

⁴⁹ Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР... — С. 94–95.

⁵⁰ Дрогобицький листок. — Ч. 10. — 1919. — 28 січня. — С. 4.

в дотичній рубриці квестіонара. Просторонь належить подавати в моргах.

1) Квестіонар в залученю»⁵¹.

До речі, видача «насінь огородових і пашних» проводилася в канцелярії «Сільського господаря», яка знаходилася у приміщенні колишньої повітової ради⁵².

Вже на засіданні Ширшої повітової УНРади 9 лютого 1919 р. управитель харчового уряду в Дрогобичі д-р Р. Скибінський «звернув увагу <...> на труднощі прохарчування тутешнього повіта <...>. Спершу набувалися харчі дорогою товарообміну за нафту і нафтові продукти, з днем 1 лютого — право диспонування нафтою перейшло виключно на органи центральної влади в Станіславові. <...> Збори постановили віднестися до Державного Секретаріату <...> з тим, щоби при розділі харчів (з Наддніпрянини) видано для Дрогобицького повіту 5 разів більший поділ чим для інших повітів»⁵³.

Проте 7 квітня комісар міста о. Антін Рудницький, управитель харчового уряду в Бориславі Гриць Терлецький, голова філії «Сільського господаря» інженер Володимир Дидинський і представник дрогобицького міщанства Василь Паньків доповідали в листі урядові, що Дрогобицький повіт, міста Дрогобич і Борислав «стоять перед найстрашнішою голодовою катастрофою <...>. Невиносимий стан забезпечення нафтової заглибини дає почин до чимраз більшого незадоволення і ферменту серед незаможного міщанства, і треба боятись, що если в найкоротшім часі не усунеться лиха, то в Дрогобичу і Бориславі вибухне голодова революція, яка чейже була б катастрофою для нашої молоді Держави»⁵⁴.

Внутрішньополітичні та соціальні негаразди стали серйозною проблемою для української влади, і найбільш резонансним став збройний виступ 14 квітня 1919 р. проти повітової влади у Дрогобичі. У квітні, коли почалися запеклі бої з поляками під Львовом і біля Хирова, комендант І. Грабовенський прийняв рішення 15 квітня відправити на фронт

⁵¹ ДКМ А-10262.

⁵² Дрогобицький листок. — Ч. 34–35. — 1919. — 20 цвітня. — С. 9.

⁵³ Дрогобицький листок. — Ч. 17. — 1919. — 17 лютого. — С. 3.

⁵⁴ Макарчук С. Українська Республіка галичан. Нариси про ЗУНР. — Львів, 1997. — С. 144–145.

міліцейську сотню, проте вона не підкорилася наказові. Бунтівники, які не визнавали старшинських ступенів і призначили своїх комендантів, розпочали антидержавний заколот. Серед учасників, підбурюваних комуністичними агітаторами, були також і «свідомі націоналісти», котрі встановлювали тут українську владу в листопаді 1918 р.

Увечері 14 квітня було захоплено державні установи в центрі Дрогобича, банк, телеграф, пошту, залізничну станцію. Бунтівникам вдалося заарештувати військове і цивільне керівництво Дрогобицького повіту. Однак виступ не переріс у масштабну антиукраїнську акцію. Бронепоезд Ч. 2 (виготовлений, до речі, у майстернях дрогобицького заводу «Галиція»), групи «Рудки» та «Гуцульський курінь» Галицької Армії, які прибули з фронту до Дрогобича, зуміли вгамувати повстання. Після короткочасного бою урядові війська 15 квітня звільнили Дрогобич, було відновлено порядок, винних у бунті заарештували і передали керівництво до суду. Трьох учасників виступу *«засудом полевого суду Команди Нафтового Округа в Дрогобичі покарано карою смерті через розстрілі»*, двом стрільцям смертну кару замінено на 10 років в'язниці, а 16 стрільців *«в дорозі ласки звільнено від вини і кари»*⁵⁵.

Тогочасна преса з цього приводу опублікувала звернення до горожан Дрогобицької землі від Управи міста, повітової УНРади, «Загально-заводового робітничого союзу», селянської і міщанської організацій: *«<...> Події послідних днів у Дрогобичі показують на жаль, що злочинна агітація ворогів нашої держави найшла серед деяких наших одиниць послух. <...> Весь український народ, ціла наша держава дивиться з відразою на злочинний вчинок дрогобицьких ворохоботників!*

Наш город і наш повіт сплямилися пороком перед очима всієї патріотичної суспільности! <...>.

*Нехайже події з 14 на 15 с. м. будуть відстрашаючим приміром, до чого може довести безглузде і злочинне засліплення! Нехай вони стануть для нас осторогою, що тільки в законодавній дорозі і то поступенно усунути можна лихі пережитки старої системи — та заохотою для нас до спільної позитивної праці над будовою власної Держави»*⁵⁶.

⁵⁵ Дрогобицький листок. — Ч. 38–39. — 1919. — 1 мая. — С. 7.

⁵⁶ Там само.

В історичній літературі оцінка «Дрогобицької революції» має контрверсійний характер. Слід згадати, що в радянський період «Дрогобицьке збройне повстання» трактувалося як важлива історична подія, і на будинку колишнього польського «Сокола» (нині вул. Т. Шевченка, 29), де розміщувалася бунтівна міліція, була пам'ятна таблиця, що тут *«вперше на Західній Україні було проголошено радянську владу»*. Закономірно, що у будівлі на околиці міста, де проживав один із керівників заколоту В. Коцко, був створений «Музей історії революційної боротьби», як відділ краєзнавчого музею. Від того часу в музейному фонді зберігається робота відомого радянського художника П. Соколова-Скалі під патетичною назвою «Повстання за владу Рад у Дрогобичі в квітні 1919» в дусі соцреалізму (іл. 3д)⁵⁷...

Унікальна світлина із фондової збірки, на звороті якої є напис «Українській похід в Дрогобичи в р. 1918», зафіксувала перехід великої групи вершників однією з вулиць, яких зустрічають містяни (іл. 3е)⁵⁸. Фотолистівка досить понищена, тому складно визначити учасників походу і точну дату. Однак слід зазначити, що в тому часі відбулася цікава подія, про яку повідомлялося у газеті «Дрогобицький листок» від 2 грудня 1918 р.: *«Вчера пополудни переїздили через Дрогобич наші браття закордонці, українські козаки з армії Петлюри на поміг галицькій Україні. Дорогих гостей сердечно витала дрогобицька громада на чолі з президією Управи УНР в Дрогобичи. Витайте нам милі браття з над Дніпра!»*⁵⁹.

Українська галицька армія стала вражаючим організаторським досягненням західноукраїнського уряду і її ядром став Легіон УСС. Навесні 1919 р. вона нараховувала в своїх рядах понад 100 тисяч галичан, серед яких були і наші краяни.

Одним із найвидатніших діячів галицького стрільцтва був дрогобичанин Гриць Коссак — командир Першого полку УСС, командир Вишколу УСС. До речі, одним із куренів січових стрільців командував Дмитро Вітовський — майбутній керівник Листопадового Зриву 1 листопада 1918 року. І коли Д. Вітовський через хворобу вже

⁵⁷ ДКМ Ж-137.

⁵⁸ ДКМ Ф-3765.

⁵⁹ Дрогобицький листок. — № 3–4. — 1918. — 2 грудня. — С. 1.

2 листопада звернувся до Національної Ради із проханням звільнити його від командування обороною Львова та призначити керівником Генеральної Команди досвідченішого старшину, саме Григорій

Рис. 8. Григорій Коссак
(ДКМ Ф-3525)

Коссак деякий час командував українським військом⁶⁰ (рис. 8).

18 листопада газета «Дрогобицький листок» опублікувала повідомлення: *«Українська Національна Рада у Львові в признанні заслуг, які положив Вп. отаман УСС Гриць Коссак в борбі за прастару столицю Галичини — заіменувала його командантом Воєнного Округа Стрий, що обіймає політичні повіти: Долина, Жидачів, Стрий, Сколе і Дрогобиз, рівночасно надаючи нашому Шан. Землякови ступень полковника»*⁶¹.

У січні 1919 р. утворено Третій корпус УГА, який обороняв великий відтинок фронту з-під Львова аж по

Карпати, в т. ч. Дрогобицько-Бориславський басейн і важливу залізничну магістраль Стрий–Мукачево–Чоп, яка з'єднувала ЗУНР із Центральною Європою. Корпусним командиром було призначено знаного полковника Гриця Коссака.

7 січня 1919 р. на сторінках «Дрогобицького листка» було опубліковано приказ № 5 обласної команди в Стрию, в якому Г. Коссак, звертаючись до українських стрільців з нагоди Різдва, закликав *«до послідного зусилля вигнати <...> відвічного ворога з нашої землі»* і показати *«усьому світови, що за волю і долю рідної України Ви*

⁶⁰ ДКМ Ф-3525.

⁶¹ Дрогобицький листок. — № 2. — 1918. — 18 падолиста. — С. 4.

ще гарнійше і завзятійше боротись потрафите <...>. Дасть Бог, що Великдень святкувати вже будем серед мира!»⁶².

Проте навесні із заходу вже наступала сформована й оснащена за допомогою Франції 80-тисячна армія Галлера, яка отримала наказ Пілсудського якомога швидше зайняти Дрогобицько-Бориславський нафтовий басейн...

Слід відзначити, що Державне секретарство військових справ дбало про морально-психологічну атмосферу у військах: 1 січня 1919 р. було створено інституцію військового духівництва — «вищий військовий духовний уряд» під назвою «Преподобництво», 4 лютого був виданий наказ «Про організацію духівництва Українського війська». Першим Начальним Духівником Галицької армії, керівником Преподобництва став о. Микола Їжак — капелан Легіону УСС. Духівники, при потребі, проводили обряд вінчання військовослужбовців, оформляли їх заповіти⁶³.

Серед документів у фондовій музею збереглася цікава посвідка, видана Командою Коша Українських Січових Стрільців, завірена гербовою печаткою, підписом значкового та із дозволом військово-польового духовника Миколи Їжака:

«Хорунжий Степан Аліман вступив до УСС 19 марта 1915 а заприсяженим дня 3 цвітня 1915. Від того часу остав в чинній службі при УСС.

Команда Коша УСС позваляє названому заключити подружжє з панною Анною Кадуківною з Дрогобича.

Станіславів, дня 12 січня 1919.

Вищий Полевий Духовний Уряд уділює діспензу від всіх 3-х (трьох) оповідей для хорунжого Алімана Степана.

Станіславів. 17.1. 919, Микола Їжак, в. п. духовник»⁶⁴.

Щодо подальшої долі четаря УГА Степана Алімана, родом зі Станіславівщини, який був учасником польсько-української війни і, зокрема, боїв за Львів, відомо, що у шлюбі з Анною Кадуківною у них народилося троє дітей. Після визвольних змагань він певний час був управителем будинку і канцелярії Українського товариства

⁶² Дрогобицький листок. — Ч. 2. — 1919. — 7 січня. — С. 4.

⁶³ Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923)... — С. 214–215.

⁶⁴ ДКМ А-5408.

допомоги інвалідам, що займалося реабілітацією скалічених вояків УГА та Армії УНР, які походили з Галичини. Свої останні роки життя провів у Стрию, де і помер у 1971 р.⁶⁵

Схожий документ щодо прохання про звільнення від *«третьої оповіди в справі супружа»*, завірений печаткою, був виданий повітовим комісаром А. Горбачевським 15 січня 1919 р. хорунжому Українського війська в Дрогобичі Петру Новосільському: *«надминає ся при тім що диспенза ся важна єсть тільки під услівєм, що проти заміреного супружа не заходять жадні перешкоди предвиджені так в законі цивільнім як і канонічним»*⁶⁶.

У музеї також зберігається унікальний експонат — Комбатанський Хрест, який став символом Української Галицької Армії. Пропам'ятна відзнака була встановлена з нагоди 10-ліття утворення ЗУНР у серпні 1928 року колегією старшин УГА для всіх старшин, підстаршин та вояків УГА, а також цивільних осіб, що зазнали переслідувань польської влади за участь у державних органах влади ЗУНР. Відзнаки УГА авторства Михайла Бринського були виготовлені влітку 1928 у Відні. Цікаво, що конфігурацію хреста запозичено з Іллінської церкви в Суботові, родинної усипальниці Б. Хмельницького⁶⁷.

Цією нагородою комбатантів було удостоєно, зокрема, хорунжого Михайла Рабій за участь у Чортківській офензиві — останнього переможного наступу проти поляків, який став однією з найбільш значимих сторінок історії боротьби українців за власну незалежну державу. М. Рабій, який певний період викладав у Дрогобицькій українській гімназії та очолював Український міський театр, після II Світової війни емігрував разом із родиною до США. А у 1997 р. Тетяна Рабій передала до музею цінну нагороду свого батька із втраченою биндою [стрічкою], на звороті якої напис: *«УГА. За Україну, за її волю, за честь і славу. 1918/ [№ відзнаки. — З. К.] 1350»* (іл. 3 є, ж)⁶⁸.

⁶⁵ Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія. — Т. 1. — Івано-Франківськ – Львів, 2018. — С. 44.

⁶⁶ ДКМ А-5407.

⁶⁷ Пахолко С., Дмитрів М. Історія, закарбована в металі. Українська фалеристична спадщина (XIX – перша половина XX ст.). — Львів, 2011. — С. 86–87.

⁶⁸ ДКМ ОМЗ-981.

На жаль, влада українців у Дрогобичі виявилася нетривалою. Командування УГА робило все, щоби втримати нафтовий басейн, але під натиском значно переважаючих сил противника військо вимушено залишило місто. Вранці 19 травня 1919 р. польська дивізія генерала Александровича увійшла до Дрогобича, а Зелінського — зайняла Борислав і Трускавець⁶⁹.

На цю подію поет Олександр Олесь, який на власні очі бачив триумф і трагедію українських національно-визвольних змагань, вже 20 травня відгукнувся поезією «Дрогобич наш упав підтятий»⁷⁰.

На вимогу Антанти Начальна команда Галицької армії видала наказ, за яким усі нафтові вежі, ємкості, технічне обладнання залишено неушкодженими полякам; в руки противника потрапили також великі запаси нафти, сотні залізничних вагонів⁷¹. Із втратою Дрогобицько-Бориславського нафтового басейну і Стрия було завдано величезних ударів по економічному становищу та міжнародному престижу Республіки, обірвалися важливі зв'язки з Європою, шляхи доставки зброї і боєприпасів. Польська агресія розповзлася — і у травні–липні 1919 р. противником було повністю захоплено територію Східної Галичини...

Наприкінці 1919 р. Уряд Диктатора ЗУНР був змушений переїхати до Відня. В еміграції Євген Петрушевич продовжував активну діяльність по захисту державних інтересів ЗУНР вже на дипломатичному полі, намагаючись отримати підтримку у світі.

Історичну світліну того періоду подарував до музею Степан Кікта — уродженець села Унятичі на Дрогобиччині, який у 1949 р. емігрував до США і проживав у Клівленді (штат Огайо), де працював в Українському музеї-архіві. 7 червня 1922 року делегація американських українців, організована Лігою Американських Горожан Українського Роду, відвідала президента США Воррена Гардінга у Білому Домі з проханням надати допомогу галичанам у боротьбі за незалежність. На звороті світлини С. Кікта зазначив: «*Історична,*

⁶⁹ Литвин М., Науменко К. Історія галицького стрільцтва. — Львів, 1991. — С. 122.

⁷⁰ Олександр Олесь. «Дрогобич наш упав підтятий...» // Дрогобиччина — земля Івана Франка. — Т. III. — С. 259.

⁷¹ Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923... — С. 499–500.

унікальна, прецінна знімка, 1922 р. Єдина авдієнція ікомкої офіційної делегації українців ЗСА у Президента Держави, тим разом Гардінга...» (рис. 9)⁷². До речі, вимагав дипломатичної підтримки галичан на міжнародній арені і митрополит Андрей Шептицький, який мав аудієнцію у президента США Гардінга ще 21 грудня 1921 р.⁷³

Рис. 9. Делегація американських українців у Білому домі у справі надання допомоги галичанам у боротьбі за незалежність. 1922 р.

У 2001 р. С. Кікта передав музеєві «Дрогобиччина» велику особисту бібліотеку і цінну колекцію марок. Поштові марки, окрім їх цінності як предметів філателістичного колекціонування, мають ще більшу вартість як історичні документи, що відображають історію державності країни. Надзвичайно цікавою є серія цілком оригінальних поштових марок, які були замовлені Урядом ЗУНР у 1919 р. державній друкарні у Відні та передані в 1920 р. Урядові Уповноважених Диктатора ЗУНР на еміграції (іл. 3 з, и)⁷⁴.

Ці марки за проектом Івана Іванця, виготовлені номіналами 10, 20 і 50 сотиків та 1 і 10 корон, не були в офіційному поштовому обігу. Напис на марці «Українська Народня Республіка З. О.» і зображення Тризуба, архистратига Михаїла і галицького лева символізує соборність усіх земель України. Проте позначення валюти в сотиках та коронах, а не в шагах і гривнях, суперечило назві держави,

⁷² ДКМ Ф-3720.

⁷³ Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР... — С. 330.

⁷⁴ ДКМ ФЛ-325 – 328. Про це також у: Каталог українських поштових марок. Недержавні випуски. II ч. — Ульм-Донау, 1950. — С. 10.

іменем якої ці марки були видані⁷⁵. 30 квітня 1923 р. еміграційний уряд Петрушевича офіційно припинив свою діяльність, тож марки було комісійно знищені і лише невелику їх частину було збережено із архівальною метою.

З ініціативи С. Кікти, співзасновника і члена управи Союзу українських філателістів і нумізматів (Нью-Йорк), із нагоди 40-річчя Листопадового Чину було видано пам'ятний блок поштових марок Українського музею у Клівленді (*ил. 3і*)⁷⁶. На марках за проектом Ю. Волянюка зображено головних діячів ЗУНР – Д. Вітовського, К. Левицького та Є. Петрушевича, а також герб міста Львова і відзнаку УГА. Довкола аркушів пояснювальні написи і гасло: «*Державу завойовано – нації не упокорено*».

Огляд низки музейних пам'яток вималював тодішню картину Дрогобича у калейдоскопі подій, висвітливши не лише досягнення, а й невдачі українських визвольних змагань. Приклад існування ЗУНР засвідчив феномен високого громадянського обов'язку українців, тож і нині, у непростий для України час, кожному із нас близькі слова з відозви Української Національної Ради від 1 листопада 1918 року: «*Всі свої сили, все посвяти, щоб укріпити Українську Державу!*».

Література:

1. Баган О. Українська національна революція в Дрогобичі очима Володимира Бірчака (за матеріалами спогадів в «Літературно-науковому вістнику» і «Вістнику») // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — Спецвипуск III. — Дрогобич, 2017. — С. 175.
2. Гнатишак М. Державні гроші України 1917–1920 років. — Клівленд, Огайо, 1973. — С. 61.
3. ДКМ: Фондові групи «Архів», «Живопис», «Ордени, медалі, значки», «Філателія», «Фото».
4. Дрогобицький листок. — ЧЧ. 1–39. — 12 листопада 1918 – 1 травня 1919.
5. Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько-політичного діяча. — Івано-Франківськ, 2006. — С. 42–43.

⁷⁵ Чигриниць А. Поштові марки України 1918–1943. Історія, опис, класифікація. — Брюссель, 1948. — С. 18.

⁷⁶ ДКМ А-6452.

6. Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923. Енциклопедія. — Т. 1. — Івано-Франківськ — Львів, 2018. — С. 44.
7. Каталог українських поштових марок. Недержавні випуски. II ч. — Ульм-Донау, 1950. — С. 10.
8. Левицький Б. Спомин про перебрання влади в Дрогобичі // Дрогобиччина — земля Івана Франка. — Т. II. — Нью-Йорк — Париж — Сідней — Торонто, 1978. — С. 133–134.
9. Литвин М., Науменко К. Історія галицького стрілецтва. — Львів, 1991. — С. 122.
10. Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. — Львів, 1995. — С. 127.
11. Макарчук С. Українська Республіка галичан. Нариси про ЗУНР. — Львів, 1997. — С. 144–145.
12. Мороз В. Україна у двадцятому столітті. Етап перший 1900–1929 рр. — Львів, 2005. — С. 428.
13. Нижанковський З. Суд і адвокати Дрогобича // Дрогобиччина — земля Івана Франка. — Т. 1. — Нью Йорк — Париж — Сідней — Торонто, 1973. — С. 579.
14. Німців М. Образки з Дрогобича // Дрогобиччина — земля Івана Франка. — Т. 1. — Нью Йорк — Париж — Сідней — Торонто, 1973. — С. 745.
15. Олександр Олесь. «Дрогобич наш упав підтятий...» // Дрогобиччина — земля Івана Франка. — Т. III. — С. 259.
16. Павлишин О. Євген Петрушевич (1863–1940). Ілюстрований біографічний нарис. — Львів, 2013. — С. 283.
17. Павлишин О. Організація цивільної влади ЗУНР у повітах Галичини (листопад–грудень 1918 року). — [Електронний ресурс. Режим доступу: <http://prima.lnu.edu.ua/Subdivisions/um/um2-3/Statti/7-PAVLYSHYN%20Oleh.htm>].
18. Пахолко С., Дмитрів М. Історія, закарбована в металі. Українська фалеристична спадщина (XIX – перша половина ХХ ст.). — Львів, 2011. — С. 86–87.
19. Пацлавський В. Дрогобич перед листопадним чином // Дрогобиччина — земля Івана Франка. — Т. II. — Нью-Йорк — Париж — Сідней — Торонто, 1978. — С. 18.
20. Тищик Б. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. — Львів, 2004. — С. 190.
21. Чигринець А. Поштові марки України 1918–1943. Історія, опис, класифікація. — Брюссель, 1948. — С. 18.

Лл. 3а. Будинок колишнього Дрогобицької ц. к. повітової ради, де в листопаді 1918 р. – травні 1919 р. діяла повітова Українська Національна Рада; тепер — історичний відділ музею «Дрогобиччина» (с-в І. Фецяк)

Лл. 3б. Меморіальна таблиця на будинку історичного відділу музею «Дрогобиччина», де в період ЗУНР діяла повітова УНРада (с-в І. Фецяк)

Лл. 3в. Будинок колишнього Дрогобицького ц. к. повітового староства, де в листопаді 1918 р. – травні 1919 р. розміщувався Державний повітовий Комісаріат ЗУНР.
Поштова листівка поч. XX ст.

Лл. 3г. Мапа «Україна: Карта з залізницями, шляхами, копальнями заліза, солі і нафти. — Київ, 1919: У другому році відбудування Української Держави; Виконання Г. Фрейтага і Берндта у Відні»

Лл. 3г. Дрібний розмінний знак УНР номіналом 50 шагів (аверс і реверс)

Лл. 3д. Худ. П. Соколов-Скаля. «Дрогобицьке збройне повстання». Полотно, олія, 1961 р.

Лл. 3е. «Український похід в Дрогобичи. 1918 р.»

*Лл. 3е. Пам'ятна відзнака УГА «Галицький Хрест» (аверс і реверс). 1928 р.
Автор — Михайло Бринський*

Лл. 3ж. Михайло Рабій

Лл. 3з, и . Поштові марки України після Акту Злуки. Відень, 1919 р.
(за проектом Івана Іванця)

Лл. 3і. Блок пам'ятних марок, присвячених
Листопадівому повстанню 1918 р. у Львові
(Клівленд, 1958 р.)

Наукове видання

ВІСНИК МУЗЕЮ

« ДРОГОБИЧЧИНА »

Записки, присвячені дослідженням природи, історії
та культури Дрогобиччини

Заснований у 2018 році

Число 2

2021 рік

Верстка *Тетяни Федак*
Обробка світлин *Матвія Пограничного*

Підписано до друку 26.12.2021
Формат 70x100/16. Умов. друк. арк. 38,56. Наклад 100 пр.

Видавець і виготовлювач – «Коло»
вул. Індустріальна, 8, м. Дрогобич, Україна, 82100
тел./факс: (03244) 2 90 60
e-mail: koloopera@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 498 від 20.06.2001

2021

Число 2

Вісник музею «Дрогобиччина»»

